

Giacomo Devoto, ORIGINI INDOEUROPEE («Origines» Studi e materiali pubblicati a cura dell'Istituto Italiano di Preistoria e Protostoria)

Sansoni, Firenze, 1962, str. XII + 521.

Problematika indoevropske lingvističke ima uvijek dva aspekta: unutrašnji i vanjski, jezični i prethistorijski. Svojevrsna uska veza među indoevropskim jezicima lingvistička je činjenica i pruža istraživačima obilje problema, koji se postavljaju i rješavaju potpuno u okviru lingvističke metodike. Te su veze nesumnjivo trag zajedničke prošlosti tih jezika i podudarnosti koje se mogu egzaktno utvrditi, treba ih stoga i interpretirati kao podatke o konkretnom toku razvoja pojedinih indoevropskih jezika. No i ta historijska interpretacija ostaje potpuno lingvistička. U tu se interpretaciju, doduše, unosi vrijeme kao faktor, ali je to lingvističko vrijeme, određeno odvijanjem jezičnih razvojnih procesa. Da bi se slika upotpunila, potrebno je da se utvrdi odnos toga lingvističkoga vremena prema vremenu historijskom u užem smislu riječi, tj. prema vremenu određenom odvijanjem razvojnih procesa u ljudskom društvu. Potrebno je to stoga što jezik, premda ga u prvom pristupu s lingvističkoga stajališta moramo promatrati kao jezičnu strukturu svoje vrste sa sebi svojstvenim odnosima, u stvarnosti postoji uvijek samo kao sredstvo pripočavanja obavijesti neke društvene zajednice. Bez obzira na to kolika je uzajamna uvjetovanost razvoja jezika u njegovim unutrašnjim odnosima i razvoja društva kojemu taj jezik služi, potrebno je radi potpunosti podataka, i mora biti u principu moguće, uspostaviti suodnos između povijesnoga i lingvističkoga vremena.

Poredbena lingvistika utvrđuje odnose podudarnosti među indoevropskim jezicima i interpretira ih historijski kao tragove jezičkoga razvoja koji se odvija u lingvističkom vremenu. Ali posao time nije završen jer ostaje pitanje u kakvom odnosu stoji to lingvističko vrijeme prema vremenu u kojem se odvija razvoj društvenih zajednica. Utvrditi taj suodnos osobito je teško kada se radi

o jezičnom i povijesnom razvoju koji je samo nepotpuno poznat i koji se rekonstruira na temelju nedovoljne dokumentacije. Nije stoga nimalo čudno što su pri pokušaju da se ta pitanja raščiste za razvoj indoevropskih jezika uspjesi bili u nerazmjeru s objavljenom literaturom i uložnim naporom. Metode takvoga istraživanja nisu još razrađene s potrebnom egzaktnošću, pa su i istraživački postupci ostali vrlo primitivni i time su se otvorila vrata raznim apriornim koncepcijama, kao što su nordizam i mediteranizam, inspiriranim vrlo aktualnim političkim mentalitetima. Kraj nepostojanja razrađene metodologije mogli su pojedini podaci dobiti smisao samo u okviru nedokumentiranih i neprovjerenih općih koncepcija o prethistorijskim zbivanjima. Istraživači su se stoga u posljednjim desetljećima prestali baviti tim pitanjima, a prethistoričari se često pozivaju na rezultate lingvističkoga istraživanja koji ne mogu izdržati strožu metodsku kritiku. Jasno je da se ta situacija ne može prevladati dok se ne raščiste pitanja metode, ali je to dugoročan zadatak povezan s uvođenjem egzaktnih metodologije u istraživanje povijesti i za sada ne postoje uvjeti za njegovo brzo rješavanje. Zato je neobično važno da se skupe svi podaci koji na današnjem stupnju znanja mogu pridonijeti da se osvijetli suodnos između razvoja indoevropske jezične porodice i prethistorijskih zbivanja na eurazijskom prostoru. Tom je pitanju veliki talijanski indoevropeist posvetio svoje monumentalno djelo i njemu svojstvenim majstorstvom dao najbolji prikaz materijala i problema koji je do sada napisan.

Metodski Devotova sinteza ne znači početak novoga razdoblja, nego svojom zaokruženom perspektivom zaključuje prošlo. To znači da se i u njegovu djelu podaci interpretiraju na temelju opće koncepcije koja u cjelini nije provjerena i koje osnovni

pojmovi nisu tako jasni i precizni da bi se mogla uspješno provjeravati. Do sada nije u rješavanju tih pitanja data koncepcija koja bi zadovoljila te zahtjeve, a Devotova je osnovana na zdravu razumu, finoj intuiciji i osjećaju za mjeru. Kada Devoto stavlja u vezu pojavu vrpčane keramike s indoevropskom jezičnom zajednicom, ta pretpostavka nije nipošto neuvjerljiva i u skladu je s onim što sugeriira prehistorijska i lingvistička, osobito toponomastička (posebno hidronimska) dokumentacija. Ipak se tvrdnja da je vrpčana keramika izraz iste kulturnohistorijske konstelacije koja je dovela i do stvaranja indoevropske jezične zajednice mora prihvatiti s rezervom, ne zato što je možda manje vjerojatna od koje druge moguće istovrsne tvrdnje, nego zato što njezin sadržaj, pojmovi od kojih je sastavljena, nisu dovoljno određeni i jednoznačno definirani da bi se postavljena hipoteza mogla valjano provjeriti. Isto je tako interesantna predodžba o paralelnim jezičnim i kulturnim strujanjima i kretanjima koje Devoto identificira kao indoevropske i antiindoevropske. Bilo bi interesantno kad bi autor potanje izložio kako u pojedinostima, specijalno u detalju razvoja jezičnoga sustava, treba zamišljati ta kretanja i koji su zapravo kriteriji koji nam dopuštaju da ih uvrstimo na temelju podataka poredbene lingvistike i arheologije. Time bi Devotova teza svakako izgubila nešto od svoje suverene jasnoće i teže bi se čitala, ali bi taj dodatni napor značio ujedno početak rješavanja metodoloških problema koje mora prethoditi svakom odlučnom napretku znanosti na tom teškom području.

Inače je Devotova knjiga puna interesantnih ideja i sugestija koje bi trebalo precizno formulirati i podržati provjeravanju s obzirom na njihovu prikladnost da se pomoću njih protumače neke pojave u prošlosti indoevropskih jezika. Vrlo je vrijedan autorov pokušaj da odnose među indoevropskim jezicima koji se apstraktno mogu najbolje izraziti rodoslovnim stablom historijskih interpretira kao rezultat kompliciranih i raznosmjernih promjena koje uključuju i divergentni razvoj dijalekata

i njihovu nivelaciju. Pojedini historijski indoevropski jezici rezultat su dakle ne samo vrlo jake dijalekatske diferencijacije prvobitne relativne jezične zajednice nego također i nivelacije i izjednačenja takvih dijalekata u novim društvenim i kulturnohistorijskim situacijama kakve su npr. nastale u Grčkoj i u Indiji. Vrlo je vrijedna također i ideja po kojoj treba strogo lučiti prvobitnu dijalekatsku diferencijaciju indoevropskoga područja i njezine brojne izoglose od stvaranja kasnijih jezičnih granica koje su nastale prostornim izdvajanjem većih ili manjih skupina ljudi indoevropskoga jezika. Sve te predodžbe pokazat će se nesumnjivo vrlo korisnima kod izrade egzaktnog pojmovnog aparata za povezivanje lingvističkih i prehistorijskih podataka. Polazeći od ideja lingvističke geografije, Devotova metoda ima sve njezine značajke. Ona vrlo pregledno utvrđuje prostornu raspodjelu pojedinih jezičnih pojava, ali interpretacija tih rezultata često nije dovoljno osnovana jer se te pojave promatraju bez obzira na njihove sustavne veze. Usprkos tome posljednja poglavlja autorove knjige daju nesumnjivo daleko najvredniji prilog proučavanju indoevropskoga rječnika u cjelini koji se u novije vrijeme pojavio. Na tom području, gdje još nema razrađene egzaktne metode, autorova intuicija i majstorsko vladanje građom dali su velik broj uvjerljivih i privlačnih interpretacija koje rado i s uvažavanjem uzimamo do znanja, iako nisu, a u sadašnjem stanju izražavanja ne mogu ni biti, metodološki besprijeekorno osnovane. Posebna vrijednost knjige leži u tom što je indoevropski rječnik obradio u cjelini i nesumnjivo utvrdio niz zanimljivih odnosa u prostornoj i vremenskoj razdiobi pojedinih riječi i karakteristične i značajne promjene u značenju.

Devotova knjiga, kako smo rekli, ne započinje novo razdoblje u istraživanju problema koji obrađuje, nego zaokružuje prošlo i s mnogo ispravnog rasuđivanja izvodi svoje zaključke iz rezultata dosadašnjega istraživanja i nadopunjuje ih svojim doista suverenim poznavanjem predmeta. Knjige takve vrste do sada nismo imali, i ona će svakom tko se inte-

resira za vanjsku historiju indoevropskih jezika u prehistorijskom razdoblju njihova razvitka dati obilje preglednih, jasno izloženih i majstorski interpretiranih podataka. Svaki lingvist koji se bude bavio postankom indoevropske skupine jezika morat će ubuduće posegnuti za tom knjigom

i naći će u njoj ne samo tražene podatke i mnoge poticaje na vlastito razmišljanje i dalji rad nego će, barem se njome, osjetiti pravi intelektualni užitek i čisto zadovoljstvo, jer to nije samo vrijedna i korisna već i lijepa knjiga.

Radoslav Katičić

Milka Ivić, PRAVCI U LINGVISTICI

Državna založba Slovenije, Ljubljana 1963, str. 190.

Knjiga Milke Ivić, profesora Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, dolazi nam baš kada je najviše potrebna. Naši lingvisti znaju koliko su krupna do nedavno bila zaostajanja naše lingvističke nauke za teorijom i praskom u tom pogledu razvijenijih naroda (u koje spadaju i skoro svi slavenski), koliki priručnici koji su već odavno morali da budu izrađeni još ne postoje¹ ili još nisu tiskani² i koliko još treba uložiti napora da i na tom sektoru izademo iz — budimo iskreni — vjekovne zaostalosti. Da se poslužim autoričnim riječima »da bismo što pre i što potpunije izašli iz periferije zbivanja, potrebno je, pre svega, obezbediti pristupačan fond znanja o osvojenim teritorijskim vidicima i metodološkim sredstvima« jer će našim mladim generacijama lingvista takva znanja biti prvi preduvjet »za definitivno

uključivanje u redove onih naučnih snaga sveta koje predvode razvojni tok jezične nauke«.³

Taj plemeniti cilj bio je autorici poticaj da se upusti u pisanje udžbenika koji je dao jedinstven pogled na razvoj lingvističke teorije i metoda od najstarijih vremena do šezdesetih godina našeg stoljeća. Iako je prije njena rada postojalo na velikim svjetskim jezicima više parcijalnih studija i djela udžbeničkog karaktera kojima se ona služila (tako osobito knjigama H. Arensa, L. Bloomfielda, V. Zveginčeva i kolektivnim zbornikom *Trends in European and American Linguistics 1930—1960*)⁴, nijedno od njih nije zahvaćalo povijest lingvistike u cjelini, do naših dana, jer se ili ograničavalo na povijest dostrukturalističke lingvistike ili je počinjalo od nje⁵. Stoga

¹ Nemamo još lingvističkog atlasa, rječnika suvremenog književnog jezika, rječnika kajkavskog dijalekta, rječnika toponima, rječnika antroponima, odostražnog rječnika, povijesti književnog jezika i pravopisa i mnogočega još. Usp. kritičke opaske H. Lunta u kolektivnom djelu *Soviet and East European Linguistics*, edited by Th. A. Sebeok, The Hague 1963, u poglavlju *Yugoslavia*. Manjaka u našoj nauci o jeziku dotakao se usput, govoreći o sličnim pojavama u našoj nauci o književnosti I. Frangeš u »Zadaci naše nauke o književnosti«, *Umjetnost riječi* III, 1959, 1—4, str. 13—19.

² *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* P. Skoka još je u rukopisu.

³ M. Ivić, o. c., str. 5.

⁴ M. Ivić, o. c., str. 187. Bilo bi dobro da detaljno prikaže sadržaj I sveska djela *Trends*... i spomene da će u II svesku biti prikazano djelovanje praške škole i lingvistički rad u Velikoj Britaniji.

⁵ Poslije Ivićkine knjige izašao je priručnik belgijskog profesora M. Leroya *Les grands courants de la linguistique moderne*, Bruxelles 1963, *Travaux de la Faculté de philosophie et lettres t. XXIV*, str. 178, koji u kratkom uvodnom poglavlju prikazuje razvoj lingvistike do 19. st., a u znatno dužem I poglavlju povijest lingvističkih doktrina u 19. st. (str. 15—60). I belgijski se autor žali: š'o nema priručnika te vrste.